Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 26ης Μαρτίου 2015 *

«Προδικαστική παραπομπή — Κοινωνική πολιτική — Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης — Άρθρο 31, παράγραφος 2 — Οδηγία 2003/88/ΕΚ — Άρθρο 7 — Έννοια του "εργαζομένου" — Άτομο με αναπηρία — Δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών — Εθνική νομοθεσία αντιβαίνουσα στο δίκαιο της Ένωσης — Ρόλος του εθνικού δικαστή»

Στην υπόθεση C-316/13,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Cour de cassation (Γαλλία) με απόφαση της 29ης Μαΐου 2013, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Ιουνίου 2013, στο πλαίσιο της δίκης,

Gérard Fenoll

κατά

Centre d'aide par le travail «La Jouvene»,

Association de parents et d'amis de personnes handicapées mentales (APEI) d'Avignon,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Tizzano, πρόεδρο τμήματος, A. Borg Barthet, E. Levits (εισηγητή), M. Berger και F. Biltgen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Mengozzi

γραμματέας: M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 27ης Μαρτίου 2014,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— ο G. Fenoll, εκπροσωπούμενος από τους G. Delvolvé και A. Delvolvé, avocats,

— η association de parents και d'amis de personnes handicapées mentales (APEI) d'Avignon, εκπροσωπούμενη από τον L. Cocquebert, avocat,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την N. Rouam καθώς και τους D. Colas και R. Coesme,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

— η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Bulterman και C. Schillemans,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους M. Van Hoof και M. van Beek,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 12ης Ιουνίου 2014,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της έννοιας του «εργαζομένου» κατά την οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ L 299, σ. 9), καθώς και το άρθρο 31 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, του G. Fenoll και, αφετέρου, του centre d'aide par le travail «La Jouvene» (στο εξής: CAT «La Jouvene») και της association de parents et d'amis de personnes handicapées mentales (APEI) d' Avignon σχετικά με αίτημα του ενδιαφερομένου να λάβει χρηματική αποζημίωση για ετήσιες άδειες μετ' αποδοχών των οποίων δεν έκανε χρήση.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 2003/88, με τίτλο «Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής», προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Η παρούσα οδηγία καθορίζει τις στοιχειώδεις προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας.

2. Εφαρμόζεται:

α) στις ελάχιστες περιόδους […] ετήσιας άδειας [...]

[...]

3. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλους τους ιδιωτικούς ή δημόσιους τομείς δραστηριοτήτων, κατά την έννοια του άρθρου 2 της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ [του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1989, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία (ΕΕ L 183, σ. 1)], με την επιφύλαξη των άρθρων 14, 17, 18 και 19 της παρούσας οδηγίας.

[...]»

4 Το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Ετήσια άδεια», έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να παρέχεται σε όλους τους εργαζομένους ετήσια άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές για την απόκτηση του σχετικού δικαιώματος και τη χορήγηση της άδειας.

2. Η ελάχιστη περίοδος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών μπορεί να αντικαθίσταται από χρηματική αποζημίωση μόνον σε περίπτωση τερματισμού της εργασιακής σχέσης.»

5 Το άρθρο 17 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από ορισμένες διατάξεις της οδηγίας αυτής. Εντούτοις, καμία παρέκκλιση δεν επιτρέπεται όσον αφορά το άρθρο 7.

6 Το άρθρο 2 της οδηγίας 89/391, με τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλους τους δημόσιους ή ιδιωτικούς τομείς δραστηριοτήτων (βιομηχανικές, γεωργικές, εμπορικές, διοικητικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές δραστηριότητες, δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, αναψυχής κλπ.).

2. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται όταν δεν το επιτρέπουν εγγενείς ιδιαιτερότητες ορισμένων δραστηριοτήτων του δημόσιου τομέα, π.χ. στις ένοπλες δυνάμεις ή στην αστυνομία, ή ορισμένων συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στις υπηρεσίες πολιτικής άμυνας.

Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να εξασφαλίζεται, όσον αυτό είναι δυνατόν, η ασφάλεια και η υγεία των εργαζομένων, έχοντας υπόψη τους στόχους της παρούσας οδηγίας.»

Το γαλλικό δίκαιο

Ο εργατικός κώδικας

7 Το άρθρο L. 223-2, πρώτο εδάφιο, του εργατικού κώδικα, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, προβλέπει ότι:

«Εργαζόμενος ο οποίος, κατά τη διάρκεια του έτους αναφοράς, αποδεικνύει ότι έχει απασχοληθεί στον ίδιο εργοδότη επί ελάχιστο διάστημα ενός μηνός πραγματικής εργασίας δικαιούται άδεια, της οποίας η χρονική διάρκεια καθορίζεται σε δύο και μισή εργάσιμες ημέρες ανά μήνα εργασίας, ενώ η συνολική χρονική διάρκεια της αδείας δεν δύναται να υπερβαίνει τις τριάντα εργάσιμες ημέρες.»

8 Κατά το άρθρο L. 223-4 του εν λόγω κώδικα:

«Για τον υπολογισμό της χρονικής διάρκειας της αδείας, ένας μήνας πραγματικής εργασίας εξομοιώνεται με τέσσερις εβδομάδες εργασίας ή είκοσι τέσσερις ημέρες εργασίας. Οι περίοδοι αδείας μετ' αποδοχών, οι ημέρες αντισταθμιστικής αναπαύσεως […] οι περίοδοι άδειας λοχείας […], οι ημέρες αντισταθμιστικής αναπαύσεως που χορηγούνται στο πλαίσιο μειώσεως του χρόνου εργασίας και οι περίοδοι μέγιστης συνεχόμενης διάρκειας ενός έτους κατά τις οποίες η εκτέλεση της συμβάσεως εργασίας αναστέλλεται λόγω εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής νόσου θεωρούνται περίοδοι πραγματικής εργασίας […]».

9 Το άρθρο L. 323-10 του εν λόγω κώδικα ορίζει τα εξής:

«Κατά το παρόν τμήμα, ως εργαζόμενος με αναπηρία θεωρείται κάθε άτομο του οποίου οι δυνατότητες αποκτήσεως ή διατηρήσεως θέσεως εργασίας έχουν πράγματι μειωθεί λόγω αλλοιώσεως μιας ή περισσοτέρων από τις σωματικές, αισθητηριακές, διανοητικές ή ψυχικές λειτουργίες.

Η ιδιότητα του εργαζομένου με αναπηρία αναγνωρίζεται από την επιτροπή για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο L. 146-9 του code de l'action sociale et des familles (κώδικα κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής).

Η απασχόληση σε ίδρυμα ή υπηρεσία των οποίων γίνεται μνεία στο σημείο 5° της παραγράφου 1 του άρθρου L. 312-1 του ιδίου κώδικα αντιστοιχούν με αναγνώριση της ιδιότητας του εργαζομένου με αναπηρία.»

Ο κώδικας κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής

10 Το άρθρο L. 312-1 του κώδικα κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής, όπως ισχύει από τις 6 Σεπτεμβρίου 2003, έχει ως εξής:

«Κατά την έννοια του παρόντος κώδικα, κοινωνικά και ιατροκοινωνικά ιδρύματα και υπηρεσίες είναι τα ιδρύματα και οι υπηρεσίες, με ή χωρίς ιδία νομική προσωπικότητα, τα οποία απαριθμούνται κάτωθι:

[...]

5° Τα ιδρύματα ή οι υπηρεσίες:

a) Αρωγής μέσω της εργασίας, πλην των συμβεβλημένων με ταμείο φορέων για τις δραστηριότητες τις οποίες αφορά το άρθρο L. 322-4-16 του εργατικού κώδικα και των προσαρμοσμένων συναφώς επιχειρήσεων οι οποίες καθορίζονται στα άρθρα L. 323-30 και επόμενα του ιδίου κώδικα·

[...]».

11 Το άρθρο L. 344-2 του εν λόγω κώδικα, όπως ίσχυε μεταξύ 3ης Ιανουαρίου 2002 και 11ης Φεβρουαρίου 2005, όριζε:

«Τα κέντρα αρωγής μέσω της εργασίας (ΚΑΕ), με ή χωρίς χώρο διαμονής, υποδέχονται τους ανάπηρους εφήβους και ενήλικες που δεν μπορούν, προσωρινώς ή διαρκώς, να εργάζονται ούτε σε κανονικές επιχειρήσεις, σε προστατευμένο εργαστήριο ή για λογαριασμό ενός κέντρου κατανομής εργασίας κατ' οίκον, ούτε να ασκούν ανεξάρτητη επαγγελματική δραστηριότητα. Τα εν λόγω κέντρα τους προσφέρουν δυνατότητες διαφορετικών δραστηριοτήτων επαγγελματικού χαρακτήρα, ιατροκοινωνική και εκπαιδευτική υποστήριξη και ένα περιβάλλον ζωής που ευνοεί την προσωπική τους ανάπτυξη και την κοινωνική ένταξή τους.

[...]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

12 Ο G. Fenoll έκανε χρήση του CAT «La Jouvene» από την 1η Φεβρουαρίου 1996 μέχρι τις 20 Ιουνίου 2005. Αρχικώς, έλαβε κανονικώς πέντε εβδομάδες ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών.

13 Από τις 16 Οκτωβρίου 2004 και μέχρι τον χρόνο που εγκατέλειψε το εν λόγω CAT, ο G. Fenoll ήταν σε αναρρωτική άδεια. Κατά τον χρόνο επελεύσεως της εν λόγω περιόδου ανικανότητας προς εργασία, είχε ακόμα υπόλοιπο δώδεκα ημερών μη ληφθείσας ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών την οποία δικαιούνταν, για την περίοδο αναφοράς από την 1η Ιουνίου 2003 έως τις 31 Μαΐου 2004. Εξάλλου, ο G. Fenoll δεν μπόρεσε να λάβει την άδειά του για την περίοδο αναφοράς από την 1η Ιουνίου 2004 έως τις 31 Μαΐου 2005. Η εν λόγω μη ληφθείσα ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δικαιούνταν για τις δύο προαναφερθείσες ανωτέρω περιόδους στοιχειοθετούσε, κατά τον G. Fenoll, δικαίωμα καταβολής χρηματικής αποζημιώσεως ποσού 945 ευρώ. Το CAT «La Jouvene» του αρνήθηκε την καταβολή αυτή.

14 Εφόσον το tribunal d'instance d'Avignon (Γαλλία) απέρριψε, σε τελευταίο βαθμό, την αγωγή του αποζημιώσεως, ο G. Fenoll άσκησε αναίρεση.

15 Το αιτούν δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 καθώς και σχετικά με την έννοια του «εργαζομένου», κατά το άρθρο 45 ΣΛΕΕ. Συναφώς, το δικαστήριο αυτό διερωτάται αν τα άτομα που έχουν τοποθετηθεί σε κέντρο αρωγής μέσω της εργασίας (centre d'aide par le travail, στο εξής: ΚΑΕ) όπου δεν έχουν καθεστώς μισθωτού εμπίπτουν στην έννοια του «εργαζομένου», κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης.

16 Το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει το γράμμα του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, κατά το οποίο κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα, μεταξύ άλλων, σε ετήσια περίοδο άδειας μετ' αποδοχών και επιβεβαιώνει ότι κατά πάγια νομολογία τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να προβάλλονται στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ ιδιωτών με σκοπό τον έλεγχο της τηρήσεως από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης και από τα κράτη μέλη, όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, των ιδίων αυτών θεμελιωδών δικαιωμάτων.

17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Cour de cassation αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 3 της οδηγίας 89/391, στην οποία παραπέμπουν οι διατάξεις του άρθρου 1 της οδηγίας 2003/88 που καθορίζουν το πεδίο εφαρμογής της, την έννοια ότι μπορεί να χαρακτηρίζεται ως "εργαζόμενος", κατά το εν λόγω άρθρο 3, πρόσωπο το οποίο έχει γίνει δεκτό σε [ΚΑΕ];

2) Έχει το άρθρο 31 του [Χάρτη] την έννοια ότι πρόσωπο όπως αυτό που περιγράφεται στο προηγούμενο ερώτημα μπορεί να χαρακτηρίζεται ως "εργαζόμενος" κατά το εν λόγω άρθρο 31;

3) Μπορεί πρόσωπο όπως αυτό που περιγράφεται στο πρώτο ερώτημα να επικαλείται ευθέως δικαιώματα τα οποία αντλεί από τον Χάρτη για την απόκτηση δικαιώματος αδείας μετ' αποδοχών σε περίπτωση που η εθνική νομοθεσία δεν προβλέπει ότι έχει το δικαίωμα αυτό και οφείλει ο εθνικός δικαστής, για να διασφαλίζει το πλήρες αποτέλεσμα του δικαιώματος αυτού, να μην εφαρμόζει οποιαδήποτε αντίθετη διάταξη του εθνικού δικαίου;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου και του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

18 Με τα ερωτήματα αυτά, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν στην έννοια του «εργαζομένου», κατά το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, περιλαμβάνεται άτομο το οποίο έχει γίνει δεκτό σε ΚΑΕ, όπως αυτό της κύριας δίκης.

19 Συναφώς, υπενθυμίζεται καταρχάς ότι, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/88, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 της οδηγίας 89/391 στο οποίο παραπέμπει η διάταξη αυτή, οι εν λόγω οδηγίες εφαρμόζονται σε όλους τους τομείς δραστηριοτήτων, ιδιωτικού ή δημόσιου χαρακτήρα, με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων στην εργασία, καθώς και τη ρύθμιση ορισμένων στοιχείων της οργανώσεως του χρόνου εργασίας τους.

20 Επομένως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 89/391 πρέπει να οριοθετείται διασταλτικώς, οπότε οι εξαιρέσεις από το πεδίο εφαρμογής τις οποίες προβλέπει το άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας αυτής πρέπει να ερμηνεύονται περιοριστικώς (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, αποφάσεις Simap, C-303/98, EU:C:2000:528, σκέψεις 34 και 35, καθώς και

Επιτροπή κατά Ισπανίας, C-132/04, EU:C:2006:18, σκέψη 22). Συγκεκριμένα, οι εξαιρέσεις αυτές θεσπίστηκαν με μοναδικό σκοπό την εξασφάλιση της άρτιας λειτουργίας των υπηρεσιών που είναι απαραίτητες για την προάσπιση της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας υγείας και της δημοσίας τάξεως σε περιστάσεις εξαιρετικής σοβαρότητας και σημασίας (απόφαση Neidel, C-337/10, EU:C:2012:263, σκέψη 21 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

21 Δεδομένου ότι καμία από τις περιστάσεις αυτές δεν αφορά την κατάσταση προσώπου όπως ο αναιρεσείων της κύριας δίκης, η δραστηριότητά του εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/88.

22 Επομένως, οι διατάξεις της οδηγίας 2003/88, μεταξύ των οποίων ιδίως το άρθρο 7, εφαρμόζονται ως προς την ασκούμενη από τον G. Fenoll δραστηριότητα.

23 Συνεπώς, το ερώτημα στο οποίο πρέπει να δοθεί απάντηση είναι αν ο G. Fenoll ασκεί τη δραστηριότητα αυτή ως εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88 και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη.

24 Συναφώς, όσον αφορά την οδηγία 2003/88, υπενθυμίζεται ότι, όπως υποστηρίζει ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 29 των προτάσεών του, η οδηγία αυτή δεν παραπέμπει ούτε στην κατά την οδηγία 89/391 έννοια του «εργαζομένου» ούτε στον ορισμό της έννοιας αυτής όπως προκύπτει από τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές (βλ., συναφώς, απόφαση Union syndicale Solidaires Isère, C-428/09, EU:C:2010:612, σκέψη 27).

25 Κατά συνέπεια, για την εφαρμογή της οδηγίας 2003/88, η έννοια του εργαζομένου δεν επιδέχεται ερμηνεία διαφορετική ανάλογα με το εθνικό δίκαιο αλλά έχει αυτοτελές περιεχόμενο στο δίκαιο της Ένωσης (απόφαση Union syndicale Solidaires Isère, C-428/09, EU:C:2010:612, σκέψη 28).

26 Ωστόσο, όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 26 των προτάσεών του, η διαπίστωση αυτή επιβάλλεται επίσης όσον αφορά την ερμηνεία του όρου «εργαζόμενος», κατά το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομοιομορφία του πεδίου εφαρμογής ratione personae του δικαιώματος άδειας μετ' αποδοχών των εργαζομένων.

27 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η έννοια του «εργαζομένου» στο πλαίσιο της οδηγίας 2003/88 πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια που χαρακτηρίζουν τη σχέση εργασίας ανάλογα με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ενδιαφερομένων προσώπων. Επομένως, ως «εργαζόμενος» νοείται κάθε άτομο που ασκεί πραγματικές και ουσιαστικού χαρακτήρα δραστηριότητες, αποκλειομένων των δραστηριοτήτων που είναι τόσο περιορισμένες ώστε να εμφανίζονται ως καθαρώς περιθωριακές και επουσιώδεις. Το ουσιώδες χαρακτηριστικό γνώρισμα της σχέσεως εργασίας έγκειται στο ότι ένα πρόσωπο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, προς έτερο πρόσωπο και υπό τη διεύθυνση αυτού, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή (βλ., συναφώς, απόφαση Union syndicale Solidaires Isère, C-428/09, EU:C:2010:612, σκέψη 28, και Neidel, C-337/10, EU:C:2012:263, σκέψη 23).

28 Ωστόσο, προκειμένου να εξεταστεί αν στην έννοια αυτή μπορεί να περιλαμβάνεται πρόσωπο που έχει γίνει δεκτό σε ΚΑΕ, όπως ο G. Fenoll, πρέπει να ληφθούν υπόψη τα ακόλουθα στοιχεία.

29 Πρώτον, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι στο πλαίσιο χαρακτηρισμού υπό το πρίσμα του όρου «εργαζόμενος», στον οποίο πρέπει να προβεί ο εθνικός δικαστής, αυτός οφείλει να στηριχθεί σε αντικειμενικά κριτήρια και να αποτιμήσει σφαιρικά όλες τις περιστάσεις της υποθέσεως που άπτονται της φύσεως τόσο των οικείων δραστηριοτήτων όσο και της επίδικης σχέσεως εργασίας (απόφαση Union syndicale Solidaires Isère, C-428/09, EU:C:2010:612, σκέψη 29).

30 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι τα πρόσωπα που έχουν γίνει δεκτά σε ΚΑΕ δεν υπάγονται σε ορισμένες διατάξεις του εργατικού κώδικα. Εντούτοις, το γεγονός αυτό, συνεπεία του οποίου η νομική κατάσταση των εν λόγω προσώπων πρέπει να χαρακτηρισθεί ως «sui generis», δεν είναι καθοριστικής σημασίας στο πλαίσιο της εκτιμήσεως της μεταξύ των διαδίκων σχέσεως εργασίας.

31 Συγκεκριμένα, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει σχετικά ότι η sui generis νομική φύση της εργασιακής σχέσεως από πλευράς εθνικού δικαίου δεν ασκεί επιρροή επί της ιδιότητας του εργαζομένου υπό την έννοια του δικαίου της Ένωσης (βλ. απόφαση Kiiski, C-116/06, EU:C:2007:536, σκέψη 26 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

32 Δεύτερον, συνομολογείται ότι ο G. Fenoll παρέσχε διάφορες υπηρεσίες κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, εν προκειμένω από την ανάληψη καθηκόντων του στο CAT «La Jouvene» το 1996 και κατά τη διάρκεια τουλάχιστον πέντε συναπτών ετών, βάσει των οποίων, εξάλλου, δικαιούνταν άδεια μετ' αποδοχών. Από την υποβληθείσα ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία προκύπτει ότι οι εν λόγω παροχές υπηρεσιών, σε συνδυασμό με υποστήριξη ιατροκοινωνικού χαρακτήρα, ανατέθηκαν και εκτελέστηκαν υπό τις οδηγίες του προσωπικού και της διευθύνσεως του CAT «La Jouvene», το οποίο επιδιώκει να προσφέρει στον ενδιαφερόμενο έναν τρόπο ζωής ο οποίος να είναι όσο το δυνατόν καλύτερα προσαρμοσμένος στις ανάγκες του. Το εν λόγω οργανωτικό πλαίσιο μπορεί να καθιστά δυνατό σε μια οντότητα, όπως το ΚΑΕ της κύριας δίκης, να μεριμνά για την προσωπική ανάπτυξη ενός ατόμου με σοβαρή αναπηρία αξιοποιώντας τις δυνατότητές του και, στο μέτρο του δυνατού, για την ανάθεση στο πρόσωπο αυτό παροχών οι οποίες μπορούν να προσπορίσουν ορισμένο οικονομικό όφελος στην οικεία οντότητα.

33 Τρίτον, από την ενώπιον του Δικαστηρίου υποβληθείσα δικογραφία προκύπτει επίσης ότι οι παροχές υπηρεσιών του G. Fenoll, οι οποίες επομένως εντάσσονται στο οικονομικο-κοινωνικό πρόγραμμα του CAT «La Jouvene», περιελάμβαναν, ως αντιπαροχή, αμοιβή. Στο πλαίσιο αυτό, επισημαίνεται ότι το γεγονός ότι η αμοιβή αυτή μπορεί να είναι σημαντικά χαμηλότερη του ελάχιστου καθιερωμένου στη Γαλλία μισθού δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη για τον χαρακτηρισμό του G. Fenoll ως «εργαζομένου» κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης.

34 Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ούτε η μεγαλύτερη ή μικρότερη παραγωγικότητα ούτε η προέλευση των πόρων από τους οποίους χρηματοδοτείται η αμοιβή ούτε το περιορισμένο ύψος της αμοιβής αυτής μπορούν να έχουν οποιεσδήποτε συνέπειες όσον αφορά την αναγνώριση ή μη της ιδιότητας ενός προσώπου ως εργαζομένου κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης (βλ. αποφάσεις Bettray, 344/87, EU:C:1989:226, σκέψεις 15 και 16, Kurz, C-188/00, EU:C:2002:694, σκέψη 32, καθώς και Trojani, C-456/02, EU:C:2004:488, σκέψη 16).

35 Τέταρτον, έχει σημασία να διευκρινιστεί κατά πόσον οι δραστηριότητες του G. Fenoll, τις οποίες ασκεί εντός του CAT «La Jouvene», πρέπει να χαρακτηριστούν «πραγματικές και ουσιαστικές», ή αν αυτές είναι, ως φαίνεται, αμιγώς περιθωριακές και επουσιώδεις, ούτως ώστε, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, προαναφερθείσα στη σκέψη 27 της παρούσας αποφάσεως, να μην μπορούν να προσδώσουν σ' αυτόν που τις ασκεί τον χαρακτηρισμό του «εργαζομένου».

36 Συναφώς, η association de parents και d'amis de personnes handicapées mentales (APEI) d'Avignon και η Γαλλική Κυβέρνηση, από τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση Bettray (344/87, EU:C:1989:226), συνάγουν ότι, κατ' αναλογίαν, ο G. Fenoll δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «εργαζόμενος», καθόσον οι δραστηριότητές του εντός του CAT «La Jouvene» φέρονται ως συγκρίσιμες με αυτές τις οποίες ασκούν άτομα τα οποία γίνονται δεκτά σε θεραπευτικό κέντρο για τοξικομανείς, όπως το επίμαχο κέντρο στην εν λόγω απόφαση.

37 Η άποψη αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

38 Συγκεκριμένα, τονίζεται κατ' αρχάς, ότι, μολονότι το Δικαστήριο έκρινε στη σκέψη 17 της αποφάσεως Bettray (344/87, EU:C:1989:226) ότι δεν θεωρούνται πραγματικές και γνήσιες οικονομικές δραστηριότητες οι δραστηριότητες που αποτελούν απλώς μέσον αγωγής αποκαταστάσεως ή επανεντάξεως των προσώπων που τις ασκούν, διευκρίνισε επίσης ότι το στοιχείο αυτό ασκεί επιρροή μόνον όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση αυτή, σχετικά με την κατάσταση προσώπου το οποίο, λόγω της τοξικομανίας του, είχε προσληφθεί βάσει εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως σκοπούσας στην παροχή εργασίας σε εκείνους οι οποίοι, για αόριστο χρόνο, δεν μπορούν, λόγω περιστάσεων οφειλομένων στην κατάστασή τους, να εργασθούν υπό κανονικές συνθήκες (βλ. απόφαση Trojani, C-456/02, EU:C:2004:488, σκέψη 19 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

39 Στη συνέχεια, πρέπει να διαπιστωθεί ότι, καίτοι οι θέσεις εργασίας εντός του CAT «La Jouvene», όπως και αυτές που προορίζονται για τοξικομανείς στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Bettray (344/87, EU:C:1989:226), προορίζονται αποκλειστικώς για άτομα τα οποία, λόγω περιστάσεων απτομένων της καταστάσεώς τους, δεν είναι σε θέση να εργασθούν υπό κανονικές συνθήκες, από την υποβληθείσα ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία προκύπτει εντούτοις ότι ο χαρακτήρας του καθεστώτος που διέπει τη λειτουργία ενός ΚΑΕ και, ως εκ τούτου, τις δραστηριότητες τις οποίες ασκούν εκεί τα άτομα με αναπηρία, είναι τέτοιος ώστε οι εν λόγω δραστηριότητες να μην είναι, ως φαίνεται, αμιγώς περιθωριακές και επουσιώδεις, κατά την έννοια της προαναφερθείσας στη σκέψη 27 της παρούσας αποφάσεως νομολογίας.

40 Συγκεκριμένα, όπως υπογράμμισε μεταξύ άλλων ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 42 των προτάσεών του, οι δραστηριότητες τις οποίες ασκούν τα άτομα με αναπηρία εντός του CAT «La Jouvene» δεν έχουν δημιουργηθεί με μοναδικό σκοπό την παροχή μιας εκ των ενόντων απασχολήσεως στους ενδιαφερομένους. Συγκεκριμένα, και οι δραστηριότητες αυτές, καίτοι είναι προσαρμοσμένες στις ικανότητες των οικείων ατόμων, έχουν επίσης μια ορισμένη οικονομική χρησιμότητα. Τούτο είναι κατά μείζονα λόγο αληθές καθόσον οι δραστηριότητες αυτές επιτρέπουν την αξιοποίηση της παραγωγικότητας, όσο περιορισμένη και αν είναι, των ατόμων με βαριά αναπηρία και, συγχρόνως, τη διασφάλιση της κοινωνικής προστασίας που τους οφείλεται.

41 Συνεπώς, από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι, βάσει των στοιχείων που συνάγονται από την υποβληθείσα ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία, πρόσωπο το οποίο ασκεί δραστηριότητες όπως αυτές του G. Fenoll εντός του CAT «La Jouvene» μπορεί να χαρακτηρισθεί ως «εργαζόμενος», κατά την έννοια του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88 και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη.

42 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο πρέπει ιδίως να εξακριβώσει αν οι υπηρεσίες που πράγματι παρέσχε ο ενδιαφερόμενος δύνανται να θεωρηθούν εμπίπτουσες όντως στην αγορά απασχολήσεως. Προς τούτο, δύνανται να ληφθούν υπόψη όχι μόνον το καταστατικό και οι πρακτικές του ΚΑΕ της κύριας δίκης, ως ιδρύματος υποδοχής, καθώς και οι διάφορες πτυχές του προγράμματός του κοινωνικής αρωγής αλλά και η φύση και οι λεπτομέρειες εκτελέσεως των παροχών (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση Trojani, C-456/02, EU:C:2004:488, σκέψη 24).

43 Υπό τις περιστάσεις αυτές, στα δύο πρώτα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι στην έννοια του «εργαζομένου» κατά το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη μπορεί να περιλαμβάνεται πρόσωπο το οποίο έχει γίνει δεκτό σε ΚΑΕ, όπως αυτό της κύριας δίκης.

Επί του τρίτου ερωτήματος

44 Με το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έχει την έννοια ότι μπορεί να γίνεται άμεση επίκλησή του σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών προκειμένου να διασφαλίζεται η πλήρης αποτελεσματικότητα του δικαιώματος ετήσιας αδείας μετ' αποδοχών και να μην εφαρμόζεται οποιαδήποτε αντίθετη διάταξη του εθνικού δικαίου.

45 Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 23 των προτάσεών του, το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής, καθεαυτό, rationae temporis, σε κατάσταση όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης.

46 Συγκεκριμένα, η διεκδίκηση εκ μέρους του G. Fenoll των ετήσιων αδειών του μετ' αποδοχών αφορά περίοδο προγενέστερη της ημερομηνίας θέσεως σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας και, επομένως, της ημερομηνίας κατά την οποία ο Χάρτης απέκτησε την ίδια αξία με τις Συνθήκες, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΕ.

47 Επομένως, δεν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, καθεαυτό, σε διαφορά όπως αυτή της κύριας δίκης.

48 Όσον αφορά τη δυνατότητα παραπομπής στο άρθρο 7 της οδηγίας, το οποίο αφορά ακριβώς το δικαίωμα ετήσιας αδείας μετ' αποδοχών, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, μολονότι το εθνικό δίκαιο δεν επιδέχεται ερμηνεία σύμφωνη με την οδηγία αυτή —όπερ εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει—, δεν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 7 της εν λόγω οδηγίας σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών, όπως αυτή της κύριας δίκης, προκειμένου να διασφαλίζεται η πλήρης αποτελεσματικότητα του εν λόγω δικαιώματος ετήσιας αδείας μετ' αποδοχών και να μην εφαρμόζεται οποιαδήποτε αντίθετη διάταξη του εθνικού δικαίου. Εξάλλου, σε μια τέτοια περίπτωση, ο διάδικος που θίγεται από το γεγονός ότι το εθνικό δίκαιο δεν είναι σύμφωνο με το δίκαιο της Ένωσης μπορεί, πάντως, να επικαλεσθεί τη νομολογία που διατυπώθηκε με την απόφαση Francovich κ.λπ. (C-6/90 και C-9/90, EU:C:1991:428) προκειμένου, ενδεχομένως, να αποκατασταθεί η ζημία την οποία υπέστη (βλ. απόφαση Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 43).

49 Κατόπιν όλων των προεκτεθέντων, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

50 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

Στην έννοια του «εργαζομένου», κατά το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, και το άρθρο 31 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορεί να περιλαμβάνεται άτομο το οποίο έχει γίνει δεκτό σε κέντρο αρωγής μέσω της εργασίας, όπως αυτό της κύριας δίκης.

(υπογραφές)